

18. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΟΚΤΑΓΩΝΟΥ ΦΙΛΙΠΠΩΝ

Σκοποί τῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀνασκαφῆς ἐτέθησαν Α) ἡ περαιτέρω ἔρευνα τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ὑπολοίπου τμήματος τῆς καθέτου ἐπὶ τῆς Ἑγνατίας παρ' ὁδοῦ τῆς ὀριζούσης ἀνατολικῶς τὸ ἀνασκαπτόμενον οἰκοδομικὸν συγκροτήμα, Β) ἡ ἔρευνα τῶν ἀνατολικῶς τῆς ἀψίδος ὡς καὶ πρὸ τοῦ νάρθηκος τοῦ ὀκταγώνου ναοῦ χώρων, Γ) ἡ λεπτομερῆς διερεύνησις καὶ μελέτη τοῦ πρὸ ἔτους πλήρως ἀποκαλυφθέντος λουτρῶνος καὶ Δ) ὁ καθορισμὸς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μορφῆς τῆς δυτικῶς τῶν πρὸ πύλων ἀρχομένης καὶ πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἀγορὰν ἐκτεινομένης στοᾶς.

Α. ΕΓΝΑΤΙΑ — ΠΑΡΟΔΟΣ.

1. Αἱ ἐργασίαι διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ ἐβεβαίωσαν ὅτι αὕτη προχωρεῖ πρὸς Ἀνατολὰς ὑπὸ τὴν αὐτὴν πάντοτε μορφήν καὶ τὸ αὐτὸ πλάτος. Εἰκάζω ὅτι εἰς μεταγενεστέρους χρόνους τμήμα τοῦλάχιστον τῆς ὁδοῦ ταύτης κατηργήθη. Διότι εἰς ἀπόστασιν 9 μ. ἀπὸ τοῦ τέρατος τῆς ἐξέδρας-στοᾶς (ΠΑΕ 1963, σ. 81 κ. ἑ.) μέρος τοῦ πλάτους αὐτῆς καταλαμβάνει νεωτερικὸν πρόχειρον κτίσμα, τὸ ὁποῖον ἐρευνηθὲν οὐδὲν τὸ ἀξιόλογον ἀπέδωκε. Μετὰ τὸ κτίσμα τοῦτο ἡ Ἑγνατία συνεχίζεται κανονικῶς.

2. Ἀνατολικῶς τοῦ συγκροτήματος τοῦ Ὀκταγώνου ἐξηκολούθησεν ἡ ἀνασκαφὴ τῆς παρ' ὁδοῦ ἐκ τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον πέρουσι διεκόπη. Αὕτη κατὰ τὸ βόρειον τμήμα ἔχει πλάτος 3.50 μ. συνυπολογιζομένης καὶ τῆς προσγείου ἀποχευτικῆς αὐλάκος (ΠΑΕ 1963, σ. 86) κατὰ δὲ τὸ νότιον διαπλατυνομένη, ἔνεκα τοῦ πολὺ μικροτέρου πάχους τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ βαπτιστηρίου καὶ τῆς προθέσεως, φθάνει εἰς πλάτος 5.50 μ., ἀπολήγουσα εἰς πύλην, τῆς ὁποίας ὁ οὐδὲς εὐρέθη κατὰ χώραν (πίν. 159β). Καθ' ὅλον τὸ ἐκ 48 μ. μῆκος τῆς παρόδου καὶ κατὰ τὸν ἄξονα αὐτῆς συνεχίζεται ὁ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ προηγουμένου ἔτους διαπιστωθεὶς μέγας κτιστὸς ἀγωγός, καλυπτόμενος διὰ τῶν μαρμαρολίθων τοῦ καταστρώματος τῆς μικρᾶς ὁδοῦ καὶ ἔχων κατεύθυνσιν ἐκ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Εἰς τὸν ὀχτὸν τοῦτον συνέρρεον τὰ ἐκ τῶν στεγῶν τῶν ἐκατέρωθεν τῆς παρόδου κτισμάτων ὄμβρια καὶ τὰ ἐκ τοῦ λουτρῶνος καὶ τῶν ἄλλων χώρων τοῦ συγκροτήματος ἀπορρέοντα

ἕδατα. Πρὸς τοῦτο ὑπῆρχον δύο εἶδη ἀγωγῶν : 1) Ὁ διατρέχων τὴν βᾶσιν τῶν κτισμάτων συνίστατο ἐκ κεραμικοῦ κονιάματος καὶ πλίνθων σχηματίζων μικραύλακα, τομῆς τετάρτου κύκλου (πίν. 159α), ἣτις παρελάμβανε τὰ ἐκ τῶν στεγῶν καταπίπτοντα ἕδατα ὀδηγοῦσα ταῦτα εἰς τὸ μέσον τῆς παρόδου ἔνθα ὁ κεντρικὸς ἀγωγός. Οὕτω παρημποδίζετο ἡ διείσδυσις τῶν ὑδάτων εἰς τὴν βᾶσιν τῶν τοίχων καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῶν κτηρίων. 2) Ἡ ἐτέρα μορφή ἀγωγῶν ἦτο ἡ συνήθης, ἦτοι ἐντοίχιοι κτιστοί, πῆλινοι ἢ μολύβδινοι σωλήνες, μικρᾶς σχετικῶς διαμέτρου καὶ κυκλικῆς τομῆς, οἵτινες ὠδήγουν τὰ ἐκ τοῦ λουτροῦ καὶ τῶν ἄλλων χώρων ἕδατα ἢ ὑδαρῆ ἀπορρίμματα εἰς τὸν κεντρικὸν ἀγωγόν.

Ἡ ἀποκαλυφθεῖσα πάροδος ὁρίζεται ἐκ Βορρᾶ ἀπὸ τὴν Ἐγνατίαν ὁδὸν ἐκ Δυσμῶν ἐκ τοῦ συγκροτήματος τοῦ Ὀκταγώνου καὶ διὴ καὶ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν διαμερισμάτων τῶν περιβαλλόντων τὴν ὑπαίθριον αὐτὴν τοῦ λουτροῦ, τοῦ μέσοιο ἰκοῦ αὐτοῦ, τοῦ χρισμαρίου τοῦ βαπτιστηρίου καὶ τῆς προθέσεως. Ἐξ Ἀνατολῶν ὑπὸ ἐτέρον οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος μὴ ἀνασκαφέντος εἰσέτι καὶ ἐκ Νότου ἐκ δύο ἰσχυρῶν παραστάδων καὶ τῆς εἰς τὸ μέσον αὐτῶν πύλης, πλάτους 2.10 μ. Ταύτης ὁ οὐδός, ὡς ἐλέχθη, εὐρέθη ἀκέραιος κατὰ χώραν διατηρῶν τὰς ἡμισφαιρικὰς κοιλότητας διὰ τοὺς κατακορύφους ἄξονας τῶν θυροφύλλων καὶ τοὺς τόρμους τῶν σφρῶν αὐτῶν.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς παρόδου ἀνευρέθησαν μεταξὺ τῶν κρημισμάτων, τὰ ὅποια προήρχοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἀνωδομῆς τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῆς κτισμάτων, πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη : δύο σύνθετα ἰωνικὰ κιονόκρανα ἀκέραια ἔχοντα ὑψηλὸν τὸ ἐπίθημα, τεμάχια κίωνων, ἀμφικιονίων, ἐπιθημάτων, ἀμφιγλύφου θωρακίου κ.ἄ. Πολλὰ ἐπίσης κέραμοι στρωτήρες καὶ καλυπτῆρες. Προσέτι διεπιστώθησαν κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ἦτοι εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον τοῦ διαμερίσματος τοῦ ἐπικοινωνοῦντος ἀμέσως μετὰ τοῦ μέσοιο ἰκοῦ τοῦ λουτροῦ καὶ βορειῶς αὐτοῦ κειμένου, μικρὰ καὶ μεγάλα τεμάχια ὑάλου. Τὰ τεμάχια ταῦτα τῆς ὑάλου καὶ ἡ θέσις τῆς εὐρέσεως αὐτῶν ἐνισχύουν τὴν ἄποψιν ὅτι εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ δωματίου τούτου ἠνοίγετο κογχωτὸν δίλοβον παράθυρον (ΠΑΕ 1963, σ. 84). Ὁσαύτως ἐν συμφυρμῶ μετὰ τῶν κρημισμάτων ἀνευρίσκονται σπαράγματα ἐντοίχιων ψηφιδωτῶν καὶ μεμονωμένα πολύχρωμοι ψηφίδες. Ἐνδεχομένως τὰ ὑπολείμματα ταῦτα τῆς ψηφιδωτῆς διακοσμῆσεως νὰ προέρχονται ἐκ τοῦ γειτνιάζοντος βαπτιστηρίου, ἔνθα ἀνευρέθησαν καὶ πολλὰ σπαράγματα ἐκ τῆς ἐντοίχιου ψηφώσεως καὶ πλῆθος ψηφίδων (ΠΑΕ 1962, 176, πίν. 171α).

B. Ο ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΣ
ΤΗΣ ΚΟΓΧΗΣ ΧΩΡΟΣ.

Ἡ εἰς τὸ νότιον τέρμα τῆς παρόδου ἀνοιγομένη πύλη ὀδηγεῖ εἰς τὸν ὀπισθεν τῆς ἡμικυκλικῆς ἀψίδος καὶ γενικῶς τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ὀκταγώνου χώρον. Ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀπῆτει ἰδιαιτέραν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν, διότι ἡ καταστροφὴ τῶν κτισμάτων προχωρεῖ πολλάκις μέχρι τῆς ὑποθεμελιώσεως αὐτῶν. Οὐχ ἦττον ἡ ἔρευνα ἀπέδωκεν ἀξιόλογα ἀποτελέσματα διαφανείσης τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διαρθρώσεως τοῦ χώρου, ἡ ὁποία παρουσιάζεται, μέχρι τοῦ νῦν τοῦλάχιστον, μοναδική.

Εἰς ἀπόστασιν 3.90 μ. ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς παρειάς τῶν ἀνατολικῶν τοίχων τοῦ Ὀκταγώνου, ἀπεκαλύφθη ἕτερος τοίχος πάχους 0.60 μ. ἐπιμελῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον εἰργασμένος. Οὗτος, ἔχων ὁμοίαν διάρθρωσιν πρὸς τὸν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, βαίνει παραλλήλως πρὸς αὐτήν. Οὕτω ἐμφανίζονται διὰ πρώτην φοράν, ἐξ ὧσων ἔχω ὑπ' ὄψει μου, ἡ ἡμικυκλικὴ κόγχη καὶ οἱ ἑκατέρωθεν αὐτῆς μεθ' ἄλλων τῶν ἰδιομορφιῶν των τοῖχοι νὰ ἐγγράφονται τρόπον τινὰ εἰς ὅμοιον κατὰ τὴν διάταξιν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν μορφήν τοῖχον (πίν. 160α).

Ὁ δημιουργούμενος μεταξὺ τῶν δύο παραλλήλως βαιπόντων τοίχων χώρος, πλάτους, ὡς ἐσημειώθη, 3.90 μ. ἦτο ἀδιάαιρετος καὶ ἐπεκρινώμενος μετὰ τοῦ ναοῦ μὲν διὰ τῆς στενῆς πύλης τῆς ἀνοιγομένης κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς ΒΑ. ἐσωτερικῆς κόγχης τοῦ Ὀκταγώνου, μετὰ τοῦ ἔξω κόσμου δὲ διὰ τῆς εἰς τὸ νότιον τέρμα τῆς παρόδου πύλης.

Ἐσημειώθη ἀνωτέρω ὅτι ἡ τοιαύτη διαμόρφωσις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ ναοῦ μού εἶναι ἄλλοθεν ἄγνωστος. Διότι καὶ ἡ πρὸς τὸν ἡμέτερον ναόν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα, συγγενέουσα βασιλικὴ τῆς Μιλήτου ἔχει ὅλον τὸν ἀνατολικὸν τοίχον μετὰ τῆς κόγχης ἐγγεγραμμένον ἐντὸς ἡμιελλείψεως (βλ. TH. WIEGAND, Abhandl. d. Preuss. Akademie der Wissenschaften, 1908, 28).

Αἱ πολλὰ κεραμίδες, στρωτῆρες καὶ καλυπτῆρες, αἱ διασωθεῖσαι μεταξὺ τῶν κρημνισμάτων, μαρτυροῦν ὅτι ὁ χώρος οὗτος ἐκαλύπτετο διὰ στέγης. Παραμένει πρὸς τὸ παρὸν πρόβλημα ὁ τρόπος στεγάσεως καὶ ἡ θέσις, ἐφ' ἣς αὕτη ἠδράζετο.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ χώρου ἐκ τῶν κρημνισμάτων εὐρέθησαν: 1) βάσις εἰς δύο τεμάχια ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀμφικιονίων τοῦ πολυλόβου παραθύρου τῆς κόγχης (πίν. 160β), τὸ ὁποῖον κατέκειτο μετὰ τοῦ κιονοκράνου παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν παρεῖάν τῆς κόγχης. Ἔτερα τρία ὅμοια ἀμφικιόνια εὐρέθησαν ἐντοιχισμένα εἰς τὸ μεταγενέστερον ναῦδριον, τὸ ἰδρυθὲν εἰς τὸν χώρον τοῦ Ἁγίου Βήματος τοῦ Ὀκταγώνου ναοῦ (ΠΑΕ 1960, 80). Οὕτω βεβαιοῦται ὅτι ὁ κύλινδρος τῆς κόγχης διετρυπᾶτο ὑπὸ πενταλόβου παραθύρου. 2) Τὸ πλαῖσιον τεθραυσμένου δια-

τρήτου μαρμαρίνου θωρακίου καὶ πολλὰ τμήματα ἐκ τοῦ λεπτοῦ αὐτοῦ ἀνθικού διακόσμου (πίν. 161). 3) Ἄλλα ἀρχιτεκτονικά μέλη : ὑπέρθυρα, ἀποκεκρουμένον ἀμφίγλυφον θωράκιον, τεμάχια κιονίσκων καὶ μαρμαρίνης φιάλης. 4) Πολλοὶ ἐντοίχιοι ψηφίδες.

Γ. Ο ΔΥΤΙΚΩΣ ΤΟΥ
ΝΑΡΘΗΚΟΣ ΧΩΡΟΣ.

Συνεχίσθη ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀρξάμενη ἔρευνα δυτικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ νάρθηκος, ἔνθα διεπιστώθη τότε δάπεδον ἐκ τετραγώνων λευκῶν πλακῶν, τὸ ὁποῖον ὑπεθέσαμεν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ αἶθριον τῆς ὀκταγώνου ἐκκλησίας (ΠΑΕ 1963, σ. 87). Ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἄλλαι τινὲς πλάκες κατὰ χώραν, ἐνῶ ἡ ὑπόλοιπος ἐπιφάνεια δὲν διατηρεῖ εἰμὴ ἴχνη κατεστραμμένου κεραμεικοῦ κονιάματος, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόστρωσις, καὶ θραύσματα μαρμαρίνων πλακῶν. Ἡ καταστροφή αὐτῆ τοῦ δαπέδου προῆλθεν ἐκ τῆς ἐντόνου μηχανικῆς καλλιεργείας, τῆς ἐπιχώσεως εἰς τὸν τομέα τοῦτον τοῦ ἀνασκαφικοῦ χώρου μὴ ὑπερβαίνουσας τὰ 0.20 - 0.30 μ.

Εἰς ἀπόστασιν 2.75 μ. ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος διεπιστώθη, παραλλήλως πρὸς τὸν πρῶτον βαίωνα, ἕτερος τοῖχος πάχους 0.55 μ., πέραν τοῦ ὁποίου, εἰς ὅσην ἕκτασιν ἠρευνήθη, δὲν ἀνευρέθη δάπεδον. Ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων ὅμως τῶν ἀρνητικῶν ἀποτυπωμάτων τεκμαίρεται ὅτι τοῦτο συνίστατο ἐκ τετραγώνων καὶ παραλληλογράμμων πλακῶν. Εὐρέθησαν προσέτι τεθραυσμένα ἀρχιτεκτονικά μέλη καὶ ἐν χαλκοῦν νόμισμα.

Παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν (δυτικὴν) παρεῖαν τοῦ παραλλήλου πρὸς τὸν τοῦ νάρθηκος τοίχον ἡ ἀνασκαφὴ προὐχώρησεν εἰς βάθος διὰ τὸ διαπιστωθῆναι ἢ ὑπαρξίς ἢ μὴ κλίμακος, ἧτις θὰ ἐξουδετέρωνε τὴν διαφορὰν τῆς στάθμης μεταξὺ τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ ὑποτυπώδους αἶθριου τοῦ ὀκταγώνου ναοῦ καὶ τοῦ χαμηλοτέρου κατὰ τὴν προέκτασιν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς ἀρχαιοτέρου δαπέδου. Καὶ κλίμαξ μὲν δὲν ἀνευρέθη. Ἀντ' αὐτῆς εἰς βάθος 1.20 μ. περιέπου ἀπεκαλύφθη πλακόστρωτον, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου (πίν. 162a). Μεταξὺ τῶν χωμάτων ἢ ὑπὸ ταῦτα, ὡς δεύτερον στρώμα, κρημνίσματα ἐκ κτηρίων δὲν ὑπῆρχον. Ἀνευρέθησαν ὅμως πολλὰ καὶ καλὰ ἀρχιτεκτονικά μέλη (πίν. 162β) : 1) Ἐπὶ τῆς πλακώσεως ἀκέραιον θωράκιον καὶ παρ' αὐτὸ δύο ἀκέραιοι ἐπίσης πεσσίσκοι μετ' ἡμιωσειδοῦς συμφυοῦς ἀπολήξεως καὶ ὁμολόγων γλυφῶν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν τῶν ὄψιν (πίν. 163a). Εἰς τὰς ἐγκοπὰς αὐτῶν διατηρεῖται εἰσέτι ὁ μόλυβδος διὰ τὴν σύνδεσιν μετὰ τῶν ἀνευρεθέντων θωρακίων, τῶν ὁποίων τὸ πάχος ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ πλάτος τῶν ἐγκοπῶν τῶν πεσσίσκων. 2) Τεμάχια θωρακίων, τὰ ὁποῖα συναρμολογηθέντα ἀπέδωκαν ἕτερα δύο πλήρη θωράκια ὅμοια πρὸς τὰ προηγούμενα. Ἄπαντα κοσμούμενα δι' ἀμφι-

κυματοφόρων ταινιῶν φέρουν κατὰ τὸ κέντρον διπλοῦν σταυρὸν περιβαλλόμενον ὑπὸ κύκλου, ἐκ τῆς βάσεως τοῦ ὁποίου ἐκφύονται κυματιστοὶ βλαστοὶ καταλήγοντες εἰς κισσόφυλλα, ἐφ' ὧν ἴστανται σταυροὶ (πίν. 162β). 3) Κορινθιακὰ κιονόκρανα, ἄλλα σχεδὸν ἀκέραια καὶ ἄλλα ἐν τεμαχίσις. 4) Τὸ ἥμισυ μαρμαρίνου τόξου φέροντος κατὰ τὴν ἄνω τριγωνικὴν γωνίαν σταυρὸν (πίν. 163β). 5) Πολλοὶ ἥλοι καὶ ἐντοίχιοι ψηφίδες.

Καθ' ὄλον τὸ ἀποκαλυφθὲν πλακόστρωτον ἐκτάσεως 19×8 μ. ὑπῆρχον ἕγνη πυρὸς καὶ κατὰ διαστήματα ἀπηνθρακωμένα ξύλα.

Τίνα σκοπὸν ἐξυπηρέτει ὁ ἀνασκαπτόμενος χώρος, εἰς ποῖον κτίσμα ἀνήκει καὶ ἐὰν σχετίζεται πρὸς τὸ Ὀκτάγωνον εἶναι ἐρωτήματα, εἰς τὰ ὁποῖα τὴν ἀπάντησιν θὰ δώσῃ ἡ περαιτέρω ἔρευνα.

Δ. ΛΟΥΤΡΩΝ. Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ συνόλου τοῦ λουτρῶνος ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ ἐξετάσω λεπτομερέστερον τοὺς ἐπὶ μέρους ἐκείνους χώρους τοῦ βαλανείου, οἵτινες ἐπέβαλον ὡς ἐκ τῆς μορφῆς των καὶ τῶν μεταγενεστέρων κατασκευῶν ἢ ἄλλων ἀλλοιώσεων εἰδικωτέραν ἔρευναν. α) Παρατηρήθη πέρυσιν ὅτι τὸ δάπεδον τοῦ κατὰ τὴν νοτιάν πλευρὰν τοῦ μεγάλου ὑποκαύστου καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν τοῦ αἰθρίου τοῦ λουτρῶνος δωματίου, καλυπτόμενον δι' ἡμικατεργασμένων καὶ ἀτελῶς συνηρημολογημένων χονδρῶν μαρμάρων, ἦτο μεταγενέστερον. Μετὰ τὴν σχεδίασιν καὶ φωτογράφησιν ἀφηρέθησαν οἱ μεγάλοι καὶ ἐπιμήκεις μαρμαρόλιθοι αὐτοῦ καὶ εἰς βάθος 0.55 μ. ἀπεκαλύφθη τὸ ἀρχικὸν συνιστάμενον ἐκ μεγάλων παραλληλογράμμων πλακῶν πάχους 0.03 μ. καὶ ἔχον κλίσιν ἐκ Νότου πρὸς Βορρᾶν. Ἡ θέσις τοῦ ἐν λόγῳ δαπέδου εὐρίσκεται εἰς τὴν αὐτὴν στάθμην τῆς πρὸς Δυσμᾶς ἀθλῆς τοῦ λουτρῶνος.

Οἱ τοῖχοι τοῦ δωματίου, οἵτινες εἰς ἀρκετὸν ὕψος διατηροῦν εἰσέτι τὸ παχὺ κεραμικὸν κονίαμα, ἐκαλύπτοντο δι' ὀρθομαρμαρώσεως, ἢ ὁποῖα ὑπάρχει εἰσέτι εἰς τὰ κατώτατα μέρη τῶν καθέτων τοίχων. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦ ἄρμου συναντήσεως τῆς πλακώσεως καὶ τῆς ὀρθομαρμαρώσεως, κεραμικὸν κονίαμα πάχους 0.02 μ. σχηματίζον γωνίαν καὶ ἐπικαθήμενον ἐπὶ τῶν κατωτάτων σημείων τῶν πλακῶν τῆς ὀρθομαρμαρώσεως καὶ τῶν περᾶτων τῆς πλακώσεως τοῦ δαπέδου, περιτρέχει καὶ τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ δωματίου. Ἡ χρῆσις τοιούτων ταινιῶν ἐκ κεραμικοῦ κονιάματος εἶναι πολὺ συγγὴ εἰς τοὺς πυθμένας κινστερνῶν, λουτήρων καὶ μικρῶν δεξαμενῶν βαλανείων. Ἐπίσης εἰς τὴν ΒΔ. ὡς καὶ εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου τούτου ἀπεκαλύφθησαν στρογγύλαι ὀπαὶ ἐξυπηρετοῦσαι τὸ σύστημα παροχῆς καὶ ἀποχετεύσεως ὕδατος. Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν ἐνδείξεις, ὅτι τὸ διαμέρισμα ἐχρησίμευεν ὡς δεξαμενὴ ψυχροῦ ὕδατος.

Εἰς ὕψος 1.60 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου καὶ κατὰ τὸ μέσον τοῦ βορείου τοῖχου ἀπεκαλύφθη ἡμικυλινδρική κόγχη, φέρουσα εἰς μὲν τὴν βάσιν λευκὸν ἡμικυκλικὸν μάρμαρον εἰς δὲ τὰς κατακορύφους πλευρὰς ὀρθομαρμάρωσιν ἐναλλασσομένων λευκῶν ἐκ Προκοπνήσου καὶ πρασίνων ἔξ ἀτρακίου λίθου πλακῶν. Ἀργότερον, καὶ πιθανώτατα εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγένοντο αἱ μετασκευαί, εἰς ἃς ἀνήκει καὶ τὸ ἀφαιρεθὲν νεώτερον προχέριον δάπεδον, ἡ κόγχη ἐκαλύφθη δι' ἀμελοῦς καὶ λίαν προχείρου τοιχοδομίας. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν ταύτης εὐρέθη μᾶζα ἔξ ἰσχυροῦ κεραμεικοῦ κονιάματος, ἔχουσα μορφὴν ἡμικιονίσκου, δι' ἧς ἐφράχθη ἡ φωτιστικὴ θυρὶς τῆς ἐν λόγῳ κόγχης. Ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τῆς ποδιάς καὶ κάτωθι τῆς προσθέτου μᾶζης εὐρέθη χαλκοῦν νόμισμα, καθορίζον τὴν χρονολόγησιν τῆς μετασκευῆς καὶ χρησιμεῖον ὡς terminus ante διὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ λουτρῶνος (πίν. 164α). Ἐτέρα κόγχη ὀρθογώνιος, ἐπίσης πεφραγμένη μεταγενεστέρως, διεπιστώθη εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ αὐτοῦ βορείου τοῖχου.

β) Ἐπίσης ἐβεβαιώθη ὅτι συχναὶ καὶ ἐπάλληλοι μετασκευαὶ ἐγένοντο καὶ εἰς τὴν ἐστίαν καὶ εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ ἔνδοξου, ὁ ὁποῖος καὶ εἰς τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ τμήμα, ὡς καὶ εἰς τὸ δυτικόν, ἀπολίγει εἰς πεταλόμορφον κόγχην.

γ) Οὐσιαίδεις ὡσαύτως νεώτεραι κατασκευαὶ παρατηρήθησαν καὶ εἰς τὸν ὑπαιθρον χώρον τὸν περικλείοντα δυτικῶς τὴν πεταλόμορφον ἀψίδα τοῦ ἔνδοξου. Ἐνταῦθα, μετὰ ἐπισταμένην ἔρευναν τοῦ δαπέδου, ἦλθεν εἰς φῶς πολὺπλοκον ἀποχετευτικὸν σύστημα, ἐπικοινωνοῦν μεθ' ὄλων σχεδὸν τῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ βαλανείου. Ἐτερος εὐρὺς κτιστὸς ἀγωγός, τετραγώνου τομῆς, βαίνων παραλλήλως καὶ σχεδὸν ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ χώρου τούτου φέρει πρὸς τὸν δυτικὸν κεντρικὸν ὑπόνομον. Ἡ ἔρευνα καὶ εἰς τὸν χώρον τοῦτον εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεχισθῇ.

Ε. ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΣΤΟΑ. Ἀμέσως μετὰ τὸν δυτικὸν κίονα τῶν προπυλαίων, τὸν παρ' αὐτὸν πεσοῦν καὶ κατὰ μῆκος τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ ἀπεκαλύφθη στυλοβάτης ἐκτεινόμενος πρὸς Δυσμάς. Ἐπ' αὐτοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 1.40 μ. ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ πεσοῦ εὐρέθη κατὰ χώραν βάσις κίονος· ἔτι δυτικώτερον καὶ ἀπέχουσα 3.50 μ. ἀπὸ τῆς πρώτης διεπιστώθη κατὰ χώραν ἑτέρα ὁμοία βᾶσις. Παρ' ἑκατέρω τῶν βάσεων παρέκειτο εἰς τεθρασυμένους εἰς δύο τεμάχια κίων καὶ ἐν ἀκέραιον ἰωνικὸν κιονόκρανον.

Ἐπὶ τῆς πρώτης βάσεως καὶ εἰς τὸ δεύτερον μετακίονιον εὐρέθησαν κατακείμενα, ἀκέραιον τὸ μὲν κολοβωμένον τὸ ἕτερον, δύο τόξα ἐκ διπλῆς σειρᾶς ὀπτοπλίνθων ἐκ τῶν γεφυρῶντων τὰ μετακίονια (πίν. 164β). Ὑπὸ

ποῖαν μορφήν συνεχίζεται ἡ τοξοστοιχία αὕτη πρὸς Δυσμᾶς εἶναι τολμηρὸν ἐκ τῶν προτέρων νὰ ὀρισθῇ. Διότι ἡ Ἐγνατία ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν στάθμην, εἰς ἣν εὐρίσκεται βαίνουσα παραλλήλως τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς, παρουσιάζει κλίσιν αἰσθητήν.

Ὅπισθεν τοῦ ἀποκαλυφθέντος τμήματος τῆς τοξοστοιχίας καὶ εἰς ἀπόστασιν 3 μ. ἀπ' αὐτῆς, ὑπάρχει παράλληλος πρὸς αὐτὴν τοῖχος συνεχιζόμενος πρὸς Δυσμᾶς. Εἰκάζω ὅτι πρόκειται περὶ τῆς δυτικῆς στοᾶς τῶν προπυλαίων τοῦ Ὀκταγώνου.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΙΔΗΣ



α. Τμήμα άγωγού έκ κεραμεικού
κονιάματος και πλίνθων.



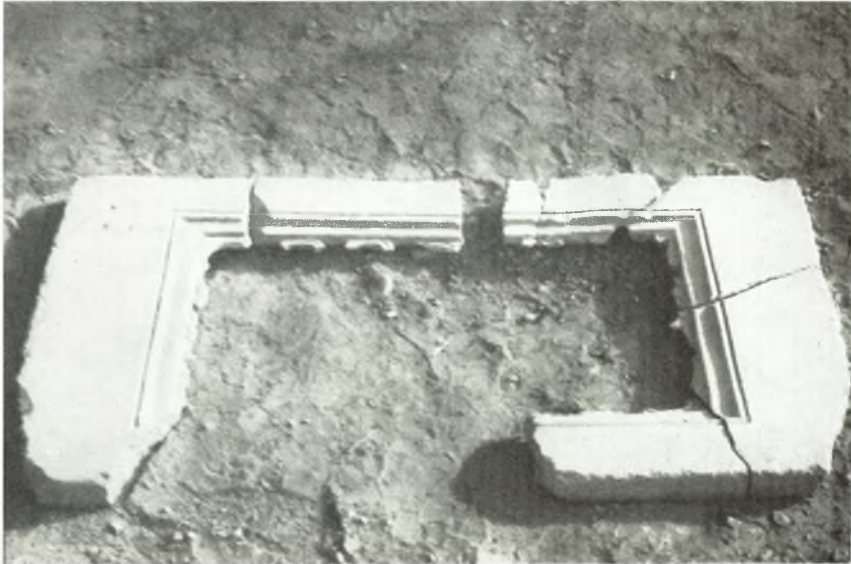
β. Η πάροδος άνατολικώς του οίκοδομικου συγκροτήματος του Όκταγώνου.



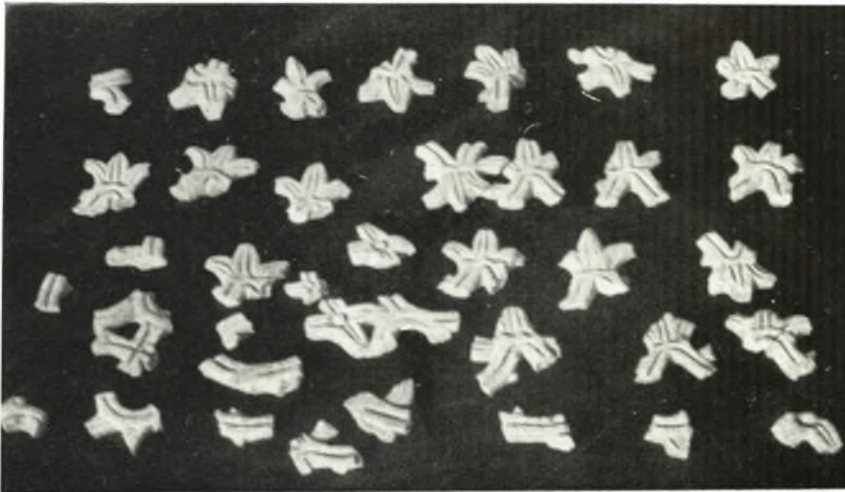
α. Ἀνατολική ὄψη τοῦ Ὀκταγώνου καὶ ὁ περιβάλλων αὐτὴν ἰσόσημος τοῖχος.



β. Βάσις ἀμφικίλιος τοῦ πολυλόβου παραθύρου τῆς κόγχης.



α. Πλαίσιον διατρήτου θορακίου ἐκ τῶν παραθύρων τῆς κόγχης.



β. Ἀνθέμια ἐκ τοῦ ὠς ἄνω θορακίου.



α. Ὁ πρὸ τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ ὑποτυπώδους αἵθριου τοῦ Ὀκταγώνου χώρος ἀνήκων πιθανῶς εἰς ἀρχαιότερον χριστιανικὸν κτίσμα.



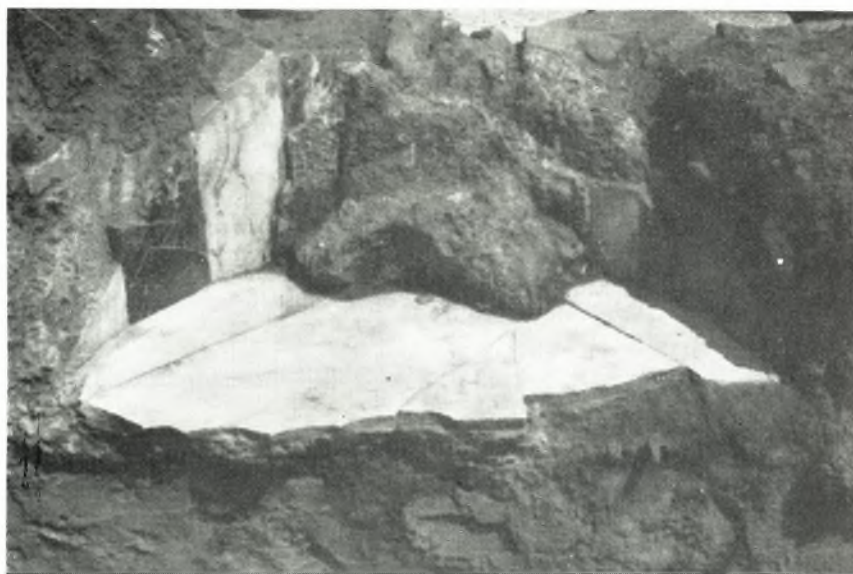
β. Τὰ ἀνευρισκόμενα κατὰ τὴν ἐσκαφὴν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εἰς τὸν χώρον πρὸ τοῦ αἵθριου τοῦ Ὀκταγώνου.



α. Ἀέραςιος πεσσίςκος εἰς τὸν χώρον
πρὸ τοῦ αἰθρίου τοῦ Ὀκταγώνου.



β. Τμήμα μαρμαρίνου τόξου εὐρεθέντος εἰς τὸν πρὸ τοῦ αἰθρίου
τοῦ Ὀκταγώνου χώρον.



α. Ἡ κόγχη τοῦ ὡς δεξαμενῆς ψυχροῦ ὕδατος χαρακτηρισθέντος διαιερίσματος μετὰ τοῦ εὐρεθέντος ἐπὶ τῆς μαρμαρινῆς ποδιᾶς νομίσματος.



β. Τμῆμα κιονοστοιχίας καὶ ἐπ' αὐτῆς τὰ γεφυροῦντα ταύτην τόξα τῆς δυτικῆς στοᾶς τῶν προπυλαίων.